

A DUDA HATÁSA A MAGYAR NÉPI TÁNCZENÉRE

A magyar népi tánczene, eddigi ismereteink szerint csak szöveges népdalokból áll; ha nincs zenész, dalolják a tánc mellé, ha van, különböző hangszereken játsszák őket, s belőlük válnak idővel, a folytonos hangszerjáték variáló hatására, önálló hangszeres darabok. Ezekről azonban legtöbbször ki lehet mutatni az énekelt daltípusokból való származást. Tehát minden hangszeres dallam — akár táncdal, akár más — voltaképpen az ének-ből ered.

Az alábbiakban megkísérlem annak bizonyítását, hogy az esetek egy kisebb részében az ellenkezőre is van példa: eredetileg hangszeres zenéből is alakultak ki énekelt dallamok, illetve hangszeres táncmuzsikánk bizonyos elemei nem énekelt dallamokból fejlődtek, hanem hangszereken játszott dallamokból, a dudások „apráiból”.

Népi hangszereink közül egyedül a dudának van saját zenéje, melyet a hangszer sajátosságai alakítottak ki, és csak rajta játszanak. Minden dudás ismer bizonyos szövegtelen figurációkat, 2—4 ütemnyi motívumok variálgatását, amit többnyire egy-egy szöveges dallam után játszanak utójátékkul, néha azonban külön is. Ezt nevezik „aprájának”, „aprózás”-nak. Minthogy ezek a figurációk igen egyszerűek, másrészt dudásaink sosem cigányok, hanem kivétel nélkül paraszti, vagy pásztor-muzsikusok, akik zenélésmódjukat egymástól tanulják, tehát az apráját tekinthetjük hagyományos hangszeres zenénk legegységesebb formájának.

Lássunk néhány dallam után játszott „apráját”.

1

M. F. 797a, 798a. Nagymegyer. — Bartók.

$\text{♩} = 132$ „aprája”

3

3

2

♩ = 88

M.F. 796a. Nagymegyer — Bartók.

(aprája)

3

$\text{♩} = 144$ M.F. 2433d. Balassagyarmat. — Lajtha.

$\text{♩} = 168$

$\text{♩} = 176$ *tr*

tr

5 volta

* 4 volta 4 volta 3 volta ** 3 volta

ad lib.

* ** ***
tr

4

M.F. 2435a. Balassagyarmat. — Lajtha.

$\text{♩} = 120-216$

$\text{♩} = 224$

etc. 2 volta

Aprája

5

Gr. 8/B/a. Borsosberény, Nógrád m.

$\text{♩} = 168$

D.C.

D.C.

Lejegyezte Deutsch J.

A 2., 3. és 5. példánkban ismert, szöveges moll-dallam hallható, stalan moll-dallam a 4. is. Azonban dudásaink közül csak a leggyakorlottabbak tudtak moll-tercet is játszani (mint a 2. és 4. példában), ugyanis a duda alaphangsora mixolyd, egy oktáv terjedelemben, s csak egy külön módosító-lyuk alkalmazásával lehet elérni attól eltérő hangokat. (Néha hibás fúrás, vagy hangolás következtében hamisak is lehetnek az egyes hangok.) Gyakran még ez a hangsor sem teljes a dudán, a 7. fok többnyire hiányozni szokott, (ritkábban a 6.). Így a duda hangkészlete főleg a dur-pentakord, illetve hexakord hangjaiból áll, kiegészítve a felső oktávval. Minthogy a kísérő sípok is a domináns-tonika ismételtetését adják, ez is kiemeli az 5. fok jelentőségét. Emellett az 5–8 ugrás, mint a kísérő síp hangzatainak megfordítása, valamint a 2. és 3. fok körülírása szembetűnő a figurációkban. Lényegében tehát oktávval bővült dur-hexakord motivika alakul ki.

Az apró motívumokból ismételtetéssel-variálgatással építkező aprója-stílus sokszor a dallam előadásában is érvényesül: azt is széttördelik részeire, ismételtetik, variált, sőt idegen motívumokat szőnek közbe. (Lásd a 2. példa ismételtetéseit, s főleg a 4. pl-t.)

Néha a hexakord-hangkészlethez fejtettebb motívumok, sőt periódusok is kialakulnak.

6

M.F. 2822b. Doborgaz, Moson m. — Manga.

két taktus érthetellen utójáték.

Lejegyezte Dincsér O.

7

= 152—160—168

M.F. 2434a. Balassagyarmat. — Lajtha.

This page contains ten staves of musical notation, likely for a single melodic line. The notation is written in a single system and includes the following elements:

- Staff 1:** Treble clef, starting with a quarter note, followed by eighth notes, and ending with a quarter note.
- Staff 2:** Treble clef, starting with a quarter note, followed by eighth notes, and ending with a quarter note.
- Staff 3:** Treble clef, starting with a quarter note, followed by eighth notes, and ending with a quarter note.
- Staff 4:** Treble clef, starting with a quarter note, followed by eighth notes, and ending with a quarter note.
- Staff 5:** Treble clef, starting with a quarter note, followed by eighth notes, and ending with a quarter note.
- Staff 6:** Treble clef, starting with a quarter note, followed by eighth notes, and ending with a quarter note.
- Staff 7:** Treble clef, starting with a quarter note, followed by eighth notes, and ending with a quarter note.
- Staff 8:** Treble clef, starting with a quarter note, followed by eighth notes, and ending with a quarter note.
- Staff 9:** Treble clef, starting with a quarter note, followed by eighth notes, and ending with a quarter note.
- Staff 10:** Treble clef, starting with a quarter note, followed by eighth notes, and ending with a quarter note.

The notation features various note values, including quarter, eighth, and sixteenth notes, and rests. The piece concludes with a final quarter note on the tenth staff.

Ezekre már többnyire szöveget is húznak rá. (A 6.-ra azt mondta a dudás: „kanásznóta”, a 7.-re pedig, hogy ez az „Uccu kanász a gyepepen”). Ez azonban csak azt jelenti, hogy az ilyen dallamokra a kanásznóta vaskos szövegeiből mondanak rá egy-egy részt tánc közben. Különben maguk a periódusok sehol sem adnak igazi, zárt formájú dallamot, sőt nem adnak akkor sem, amikor külön éneklék az ilyesmit. A 7. példában említett szöveget más helyen feljegyezték, nagyjából hasonló dallamra.

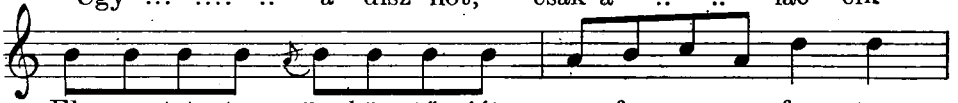
8

♩ = 116 — 126

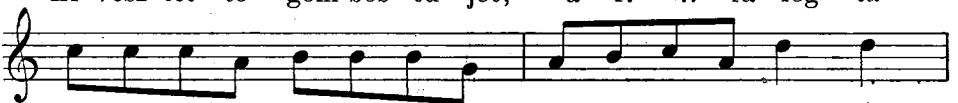
M.F. 2313c. Ipolykelenye, Hont m. — Lajtha.

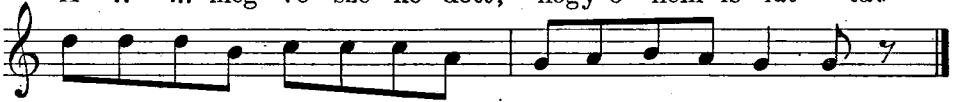
Uc-cu ka-nász a gye-pen a f. - ... val jác-cik
 Úgy ... - ... a disz-nót, csak a .. - .. lác-cik

El-vesz-tet-te göm-bös-tű-jét, a f. - ... - ra fog-ta

A .. - ... meg ve-sze-ke-dett, hogy ő nem is lát-ta..

O-da-ug-rott egy nagy, fe-jén kom-man-tot-ta.

De ez is csak az első motívum kétszeri megismétlésében alkot valamiféle népdalszerű dallamot — akárcsak a dudán — azután már látszik, hogy csak alkalmi szövegek kapcsolódnak valamiféle vázlatos dallamhoz. Nem kötött dallamok ezek, csak többé-kevésbé hasonlóan alakított dallamok, az „alakítás” azonban nagyon is szabad és alkalmoszerű. Egész világossá válik

az ilyen dallamok eredete a 9. példában. Egy 84 éves énekestől kérdeztem, mit szoktak játszani az egykori dudások. „Mindig azt dudálták:”

9

Zámoly, Fehér m. — Vargyas.

Eggy teli tálló be-tá-ló-tak (Eggy teli tálló be-tá-ló-tak.)

Lüttü-lülü-lü lüttü-lülü-lü lüttü-lü-lü-lü lü lü lü lü

„Ez volt a dudánóta, mindig csak ezt ...ták”, tette hozzá. Szövege nyilvánvalóan hangutánzó rögtönzés (később azt is hozzá diktálta, hogy „Mikor mondtam, még eggyel hoztak”. A szöveg elosztása általában nem volt egyöntetű). A 14. példában pedig a gyűjtő megjegyzése árulja el, hogy valóban dallam-részletekre rákiabált táncszók adják az ilyen „szövegeket”. KODÁLY is említi¹; hogy az aprájákra különböző táncszókat „fognak rá”. Nyilvánvaló tehát, hogy a 6–7. példában nem egy énekelt dal duda-előadását halljuk, hanem egy kialakultabb aprája-motívumot, amely éppen kialakultabb jellege folytán megbír és többnyire kap is valami szöveget. Ezek a szövegek azonban szinte kivétel nélkül táncszó-szerű rögtönzések, vaskos kurjantások, amit tánc, mulatozás közben rákiabálnak a tánczene „kivonatára”, a figurációkból kivehető motívumoknak, mondhatnánk, „elvont” formájára. Kétségtelen például, hogy 10. példánk szöveges ének-formája is csak ilyen „kivonat”, a szokásos figurációk egyfajta, utólagos „vázlata”, mert a dudán játszott változatban éppen ez a motívum sose fordult elő, hanem csak ugyanazoknak a hangkapcsolatoknak másféle sorrendje.

1–9. példáink tehát az aprája-zenének egyszerű és fejlettebb példáit képviselik.

Tánchoz dudásaink is, a többi hangszer specialistáihoz hasonlóan, valami ismert táncnótát játszanak, egy-egy ilyen táncdal tapad hozzá rendszerint az egyes táncokhoz, mint saját, külön dallamuk. Néhány esetben viszont pusztán „apráját” játszanak tánchoz (10–15. pl.), sőt arra is van példánk, hogy egy-egy különleges tánc saját, külön kísérete is aprája-zene (10., 14., 15.).

¹ A magyar népzene. 1952. 65. lap.

10

Dudapolka

M. F. 799b, 799a. Nagymegyer, Komárom m. — Bartók.

Ö-reg-a-nyád i-gen jó, Té-len csi-kó, nyá-ron ló.
 Ha fel-ül a tűz-hely-re, On nan mondja, ne ló ne!

3 volta

3 volta

4 volta

11

Sebes csárdás

M.F. 1287a. Lukanénye, Hont m. — Kodály.

attacca:

4 volta

4 volta

6 volta

etc.

12

Duda-táncdal

Poco rubato

♩ = cca 168

M.F. 2774b. Érsekvadkert Nógrád m. — Lajtha.

3

13

Duda-táncdal

M. F. 2774a. Érsek vadkert, Nógrád m. — Lajtha.

The musical score consists of ten staves of music, all in treble clef. The time signature is 7/8. The notation includes various rhythmic values such as eighth and sixteenth notes, and rests. There are several trills and triplets marked with '3'. The music is characterized by a mix of eighth and sixteenth notes, often grouped together. The score includes slurs, ties, and dynamic markings such as 'p' and 'f'. The overall style is that of a classical or romantic-era piece.

14

Dudaverbunk M.F. 3309. Naszvad, Komárom m — Manga (Vargyas)

$\text{♩} = 88$

17*

A gyűjtő megjegyzése : táncmulatságon legények táncolják, kezük csipón, a dal-
lam ütemére verik össze csizmájukat, cifrázzák, a jobb lábukat emelgették, közbe-közbe
énekelték : „Juhászlegény vagyok én, Cifra bundát veszek én.”

15

Kereszttestánc

M.F. 3945a. Karacsberény, Nógrád m. — Dincsér (Vargyas).

Az olyanféle megjelölés, mint „duda-táncdal”, elárulja, hogy semmiféle szöveggel sem hozták kapcsolatba, mert különben annak kezdősorát mondták volna be a gyűjtőnek. Tehát csak szövegtelen „aprája-zene” ez is, melyet rendszeresen játszottak tánc alá.

Az ilyesfajta tánczene ma már régies ritkaságszámba megy a fejlett, hegedű-darabok, vagy szöveges népdalok sokasága közepette. Régen azonban nem lehetett ilyen kivételes, amikor még nagyobb szerepe volt a dudának a nép, sőt a műveltek életében is. KODÁLY idézi Geleji Katonát 1636-ból, aki szerint „a magyaroknak első muzsikájok” a duda.² A huszárságnak hadi muzsikája volt a XVI. század derekáig, akkor szorítja ki a török síp.³ Főúri zenekaraink egyik állandó hangszere a XVI—XVII. században, még az erdélyi fejedelmek udvarában is.⁴ Sőt régen templomi használatáról is tudunk, karácsonyi pásztor-miséken.⁵ Verbuválás még a múlt század elején általánosan dudaszóra mehetett végbe, mint az egykorú Bikessy-rajz verbuváló jelenetén is.⁶ Nem csodálhatjuk, hogy a népeletben nem is olyan rég még a legfontosabb zeneszerszám, mely minden fontos multság egyedüli kiszolgálója. A dunántúli pászortáncok régi leírásai is mindig dudaszót emlegetnek (a hosszú furulya mellett), az újabb gyűjtésből is ugyanez a kép tárul elénk,⁷ s egy-két emberöltővel ezelőtt a falvakban is ez volt a helyzet, még a hagyományait leggyorsabban levetkező Duna—Tisza közén is. A század elején is a duda uralkodott a Szeged—Kiskunhalas közti tanyavilágban: 1939-ben még élő öreg dudás volt egyetlen kiszolgálója kukoricafosztástól lakodalomig és bálig mindenféle mulatságnak. Többnyire csak egyedül fújta,

² A magyar népzene 139. jegyzet.

³ TAKÁTS SÁNDOR: A régi Magyarország jókedve, 182. lap.

⁴ SZABOLCSI BENCE: A 17. század magyar főúri zenéje. Bp. 1928.

⁵ Pl. Zrunek gyöngyösi pásztor-miséi is duda-használatra utalnak. (Felfedezőjének, Pásztor Lajosnak másolatából.) Lásd Rajeczky B.: A gyöngyösi pásztor-misék. Zene-tudom. Tanulmányok 4. Bp. 1955. KODÁLY is a dudálás nyomait fedezte fel a Nyitra megyei, szalakuszi éjfélti mise zenei anyagában. Lásd: Régi karácsonyi énekek. Éthn. 1916, 141—142.

⁶ Lásd pl. KODÁLY: Magyar népzene IX. tábláján.

⁷ Somogyi táncok. Szerk. MORVAY P. és PESOVÁR E. Bp. 1954. 59—60. és 251—252. lap.

ritkán állt össze hegedűssel, vagy klarinétossal, kettesbe.⁸ Cigány hegedű, még inkább banda sokfelé még a legújabb időkben is ritkaság. Elmondhatjuk, hogy a magyar népnek egyes vidékeken szinte napjainkig „első muzsikájok” volt a duda.

Nem csoda, hogy sajátos játékmódját, hangszínét utánozták is. Vannak fonográf-felvételek, ahol cigányzenész utánozza hegedűn a dudát.

16

Dudanóta

M. F. 2440c. Balassagyarmat. — Lajtha.

$\text{♩} = 144$

17

M. F. 3930a. Bocsárlapujtó, Nógrád m. — Manga (Vargyas).

⁸ VARGYAS : Régi népdalok Kiskunhalasról. Bp. 1954. 11. lap.

The image shows a four-staff musical score. The first staff is a treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a 2/4 time signature. It contains a melody with eighth and sixteenth notes. The second staff is a bass clef with a 2/4 time signature, providing a harmonic accompaniment with chords and single notes. The third staff is a treble clef with a 2/4 time signature, featuring a first ending (1.) and a second ending (2.) marked with repeat signs. The fourth staff is a bass clef with a 2/4 time signature, continuing the harmonic accompaniment. The piece concludes with a double bar line.

„A dudát loptam”, mondta a primás. Lejegyezte Vargyas. Abszolút hangmagaság nem volt megállapítható. Az esetleges áthangolás nem volt jelezve.

Ahol a cigány fokozatosan kiszorította a dudást, egy ideig vetélkedtek egymással, sokszor hallhatták egymást, illetve sokszor kellett a dudához szokott népnek a dudán hallott zenét hegedűn reprodukálni. Erről tanúskodik ez a két utánczás is és néhány duda jellegű táncdarab, hegedűn, amelyet alább fogunk látni. (Továbbá egy újabb, magnetofonra vett dudautánczás hegedűn a Szigetközből, a Népművészeti Intézet birtokában.)

Még feltűnőbb, hogy emberi hanggal, énekkel is utánozták kedvelt hangszerüket. Az alábbi példák fonográfra vett duda utánczások olyan vidékről, ahol már dudást nem lehetett találni a gyűjtés idején, csak a dudazene élt még az öregek emlékezetében.

78

M.F. 2832b. Szany, Sopron m. — Veress.

The image shows a three-staff musical score. The first staff is a treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a 2/4 time signature. It starts with a tempo marking of $\text{♩} = 108$. The melody consists of eighth and sixteenth notes, with a triplet of eighth notes marked with a '3'. Below the staff, the lyrics 'dē-lē-dē dē dēdē etc.' are written. The second staff is a bass clef with a 2/4 time signature, providing a harmonic accompaniment. The third staff is a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature, continuing the melody. It starts with a tempo marking of $\text{♩} = 126-144$. The piece concludes with a double bar line.

Musical score for Vargyas Lajos, page 264. The score consists of ten staves of music in a single system. The notation includes various rhythmic values, slurs, and articulation marks. A tempo marking $\text{♩} = 116-100$ is present on the seventh staff. The piece concludes with a double bar line on the seventh staff.

$\text{♩} = 104$

dure-dure-dödö

$\text{♩} = 100$

Le-ve-li-be vaót Le-ve-li-be három forint ötven krajcár ír-va volt

dē-dē-dē-dē stb.

jaj de bo-lond vagy te,
fél-bo-lond-ja vagy te dö-dö-dö-ne
vége a hengernek.

19

M.F. 2829fg. Szany, Sopron m. — Veress.

$\text{♩} = 104$

A - ki du-dás a - kar len-ni, An-nak po-kol - ba kell jut - ni.
Ott kell né - ki meg - ta - nul - ni, Ho-gyan kell a du-dát fú - j - ni
Dö - lö - rö dö - lö - rö etc.

20

M.F. 2829cd. Szany, Sopron m. — Veress.

$\text{♩} = 96$

Szi-li jasz-szony ti - kot lo - pott, De ha - mar ki - bi - zo - nyo - dott.

$\text{♩} = 102$

Hjába vitte járta az e - ce - tet, A húsából semmit sem e - he - tett.

$\text{♩} = 104$

Döddörödő etc.

$\text{♩} = 110$

Ezek az utánzások elárulják, hogy miben látták a dudazene lényegét : az elaprózott, variált előadásban és olyan motívikában, mely a feljebb említett „kivonatok”-ra emlékeztet. Vagyis a hexakord-motívikának leginkább *d' s s f m f s* és *s l s d'*-szerű kapcsolataiban. Egyúttal mutatják a dudazene utólagos hatásának irányát is : mind az énekelt dalokban, mind a hangszeres darabokban kereshetjük leszármazóit.

„Dudanótának” mondott, önálló „népdal”-ként feljegyzett, kezdetlegesebb dalainkban, sőt kanásznótának mondott dur-dalokban is találunk sok olyant, ami közeli rokona az aprája énekelt változatainak. Ezek is nagyon

esetleges körvonalú dallamok, alig nevezhetők zárt dalnak, szövegük sem egyéb trágár rögtönzésnél.

21

Dudanóta M.Sz. 1454. Nemesócsa, Komárom m. — Lajtha.

Van itt p... .. v... .. is B...-...-... még ma-rad is.

22

Dudanóta M.Sz. 1463. Nemesócsa, Komárom m. — Lajtha.

Ö-reg-a-nyád ré-gi rin-gyó, ré-gi rin-gyó, ré-gi rin-gyó,
V...-...-ban k...-...-bim-bó, k...-...-bim-bó, k...-...-bim-bó.

23

Dudanóta $\text{♩} = 100$ M.Sz. 1689. Bakonybél. — Kodály.

A - ki du-dás a - kar len - ni, An-nak po - kol - ra kő men - ni.
Ott kő ne - ki meg - ta - nul - ni, (Ej) hogyan köll a du - dát fuj - ni.

24

Zámoly, Fehér m. — Vargyas.

Ö-reg-a-nyád a kony - há - bo, Nyomd örrod a v...-...-bo,
E-redj o-da, b.... ó - dal - ba. E-redj o-da b.... ó - dal - ba.

25

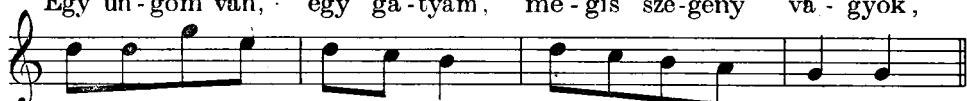
Kanász-nóta

♩=116

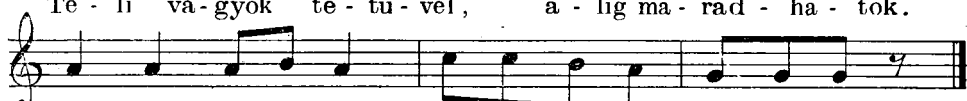
M.F. 2398b. Szentgál. — Lajtha.

Egy ün-göm van, egy ga-tyám, mé-gis sze-gény va-gyok,

Te-li va-gyok te-tü-vel, a-lig ma-rad-ha-tok.

Hü ne! ko-ca ne! Nem a ti há-za-tok ez.

26

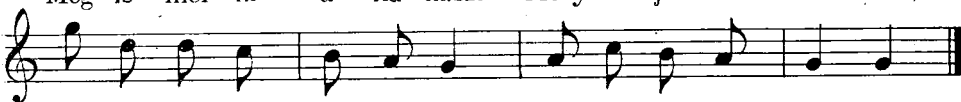
Kondás-tánc

Giusto

Kiskunhalas.

Meg-is-mer-ni a ka-nászt Het-y-ke já-rá-sá-ról,

Kecs-ke méz-zel ki-sod-rott Pör-ge ba-ju-szá-ról.

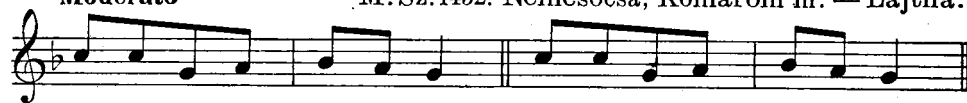
Magyarság Néprajza 2. kiad. IV. köt. 107. lap.

27

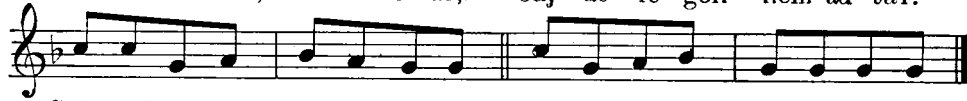
Dudanóta

Moderato

M. Sz. 1452. Nemesócsa, Komárom m. — Lajtha.

Li-kas tek-nő, li-kas tál, Jaj de ré-gen nem ad-tál.

Szá-rad-jon el a köl-dö-köd, Ha én-hoz-zám nem dör-gö-löd.

Hogy a hangszeres dallam kaphat utólag szöveget, már máshol is fejtegettem.⁹ Sok olyan táncdalt ismerünk, ahol a táncszó-szerű vagy egyéb szöveg csak a dallam egy részére futja, azután tra la la-szerű szótagokkal

⁹ Somogyi táncok, 271. lap.

töltik ki.¹⁰ Az ilyennél kétségtelen, hogy előzőleg meglevő, hangszeres eredetű dallamra húzták rá utólag. Ez érthetővé teszi, a feljebb mondottakkal együtt, hogy aprája-zenéből énekelt dallamok szakadhattak ki, hexakord-motivikával. S ha valaki mégis úgy gondolná, hogy voltak d' s s f m f s-dallamú énekeink, s azokat tördelték szét dudásaink az olyan darabokban, mint a 6—7. példa, az tekintse meg az alábbi, rubato elő- és utójátékokat, ahol szinte csak hangszer-próbát tart a duda, illetve kihangzást ad a darabnak.

28 ♩ = cca 152—160

M.F. 2774c. Érsekvadkert, Nógrád m. — Lajtha.

29

M.F. 2383c. Mezőkövesd. — Lajtha.

30

Sostenuto

M.F. 2306b. Ipolybalog, Hont m. — Lajtha.

(28-at „duda utójáték-fantáziának” nevezte a gyűjtő, 29. dallam-kezdő, 30. pedig dallambefejező motívum.) Jellegzetes ritmusuk nélkül ugyan, de az előbbi motívumok vázát láthatjuk bennük. Ez pedig már igazán nem származhat énekelt dallamból!

¹⁰ VARGYAS: Ugor réteg a magyar népzeneben. (Kodály-emlékkönyv, 1953.) 43., 48. és 49. sz., vagy a porcsalmai botoló dallama: MF 2719b.

Mint hogy ez a motívumkincs a duda hangkészletéből és technikai lehetőségeiből fakad, közömbös, hogy a magyarok közt alakult-e ki először, vagy például a szlovákok közt — mint gondolni lehetne Réthei Prinkel Marián adatai nyomán.¹¹ Szomszédaink lényegében azonos dudát használnak velünk, így az alap közös. Mégis, néhány szlovák és román duda-felvétel láttán úgy tűnik, hogy különbség van a nagyon egyöntetű magyar aprája-muzsika és szomszédainké között. Amazok a hexakord-hangkészletet némiképp eltérő hangkapcsolatokkal, más ritmikában alkalmazzák. Eszerint a d'ssf mfs-szerű motívika magyar eredetű volna. Azonban oly csekély a számba vehető anyag, hogy ebbe a kérdésbe egyelőre nem mélyedhetünk bele.

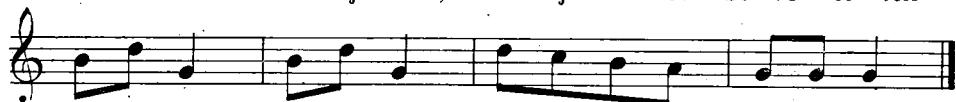
Ha most az eddigi tapasztalatok alapján nézünk szét táncdalaink közt, különösen az egyszerűbb dur-dalfajtákban, azonnal ráismerünk a dudazene továbbfejlesztésére. Az alábbi példák nemcsak dallamvonalukban őrzik a dudazene emlékét, hanem felépítésükben is: az apráják motívum-ismételgetései élnek bennük, kötöttebb formába merevedve. (31b, c, 33, 34, 35 és 42-t lásd Ethn. 1935. Seemayer V.: Adatok néptáncaink ismeretéhez.)

31a

Szany, Sopron m.

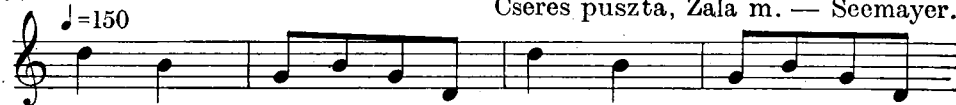
Szél - rül le - gel - je - tek, Mert ha fá - nak ne - ki - men - tek
Fá - nak ne men - je - tek, fe - je - te - ket be - ve - ri - tek

Szi - li kut, Sza - nyi kut, Szentand - rá - si Sob - ri kut.

31b Takácstánc

Cseres puszta, Zala m. — Seemayer.

Szé - rül le - gel - le - tek, Fá - nak ne men - je - tek

Mer ha fá - nak ne - ki men - tek, Fe - je - te - ket be - tö - ri - tek.

Sa - nyi - kó, szél - rül le - gel - le - tek.

¹¹ A magyarság táncai, 143—144. lap.

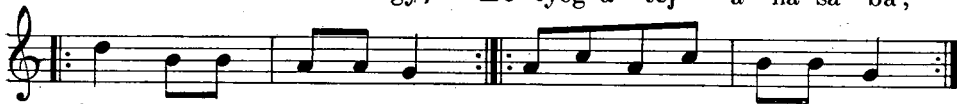
31c

Takácstánc

Iborfa, Zala m. — Seemayer.

Jaj ta-kács o-da vagy, Megy a ta-kács az ut-cá-ba,
Ré-mi-tó csu-da vagy, Ló-tyog a tej a ha-sá-ba,

Jaj ta-kács o-da vagy, Hja-ba ta-kács az a-pád,
Ré-mi-tó csu-da vagy, Mé-gis ron-gyos a ga-tyád.

31d

Kucsmás takácstánc

M.F. 2616a. Kunszentmiklós. — Lajtha.

Hegedűn.

31e

Heiducken Dantz. 1592.

32 Szabolcsi B.: A XVII. század magyar tánczenéje. 7. sz. Diminuálva

Takácstánc

Gr. 31/B/b. Karád.

Megy a ta-kács az uc-cá-ba, Ló-tyog a tej a ha-sá-ba.

Hej ta-kács, o-da vagy, Ré-mi-tó csu-da vagy.

Változatát lásd Somogyi táncok 248. lap, 50. sz.-ban, még jellegzetesebb, „ismé-
telgető”, hangszeres jellegű formában.

33

Mozsártánc

♩ = 171

Murakeresztúr, Zala m. — Seemayer.

34

Mozsártánc

♩ = 171

Murakeresztúr, Zala m. — Seemayer.

A gyűjtő megjegyzése: Régen dudások fújták, később cigánymuzsikusok jár-
szották.

35

Kopogós

♩ = 120

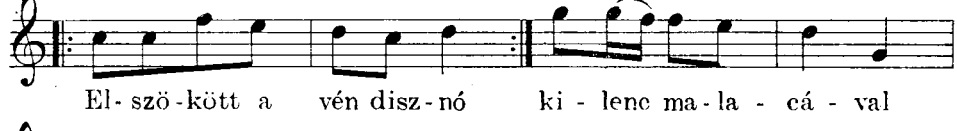
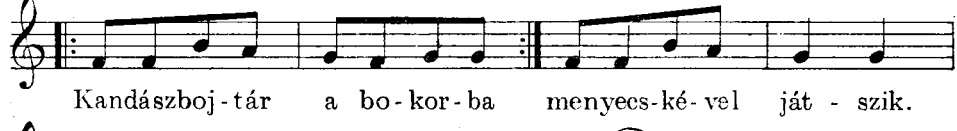
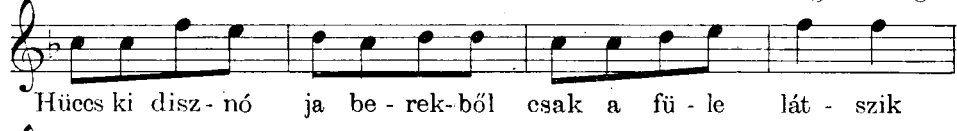
Bajcsa, Somogy m. — Seemayer.

Me-gis-mer-ni a ka-nászt, Me-gis-mer-ni a ka-nászt
É-kés-fé-kés bocsko-rá-rul, É-kés-fé-kés bocsko-rá-rul

é-kés já-rá-sá-rul,
ta-risz-nya-szij-já-rul,

U - tá - na megy a boj - tár fé - kom te - rin - get - te.

Mér ... - sze - re - tő - met, eb - ad - ta né - mēt - je.

A disz - nó - hús a kan - dá - szé, a disz - nó - hús a kan - dá - szé,

A disz - nó - sz.. a boj - tá - ré, a disz - nó - sz.. a boj - tá - ré.

Ap - rót sz. - ... a disz - nó, rakd a ta - risz - nyád - ba,

Ha meg - u - nod ma - ga - dat, ra - ko - gasd a szád - ba.

A gyűjtő megjegyzése : „hosszú furuglán vagy dudán játszották, de énekelték is.” Ismert, ötfokú kanásznótát énekelnek dudaszerű, széttördelt formában, közben azonban dur lesz az „aprája” a dallam után.

36a

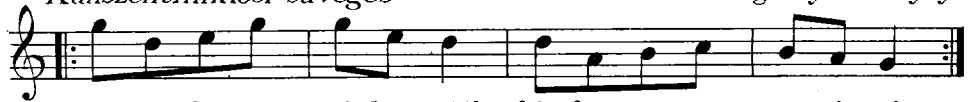
Kunszentmiklósi süveges

M. F. 2616d. — Lajtha.

36b

Kunszentmiklósi süveges

Lugossy—Gönyey

Nézd meg lá-nyom, nézd meg jól, ki ko-pog-tat az aj-tón.

A sze-re-tóm, a ka-nász, a ga-tyá-ja ka-na-vász

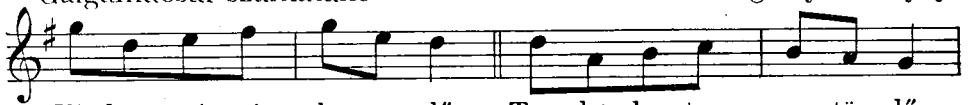

Nem köll nékem az.

36c

Galgamásai szarkatánc

Lugossy—Gönyey

Vé-kony vá-szón le-pe-dő, Tar-ká ku-tya ne tü-dő.

Ez a tánc, ez a tánc, ez a szar-ka tánc.

37

Szatmárökörítői verbunk

Fogd meg ci-ca az e-ge-ret, Ha meg-fogtad meg-e-he-ted,

Hun-cut a macs-ka,

Sza-ladj ha-mar, ne félj tő-le Ma-ris-ka.

38

Áj, Abaúj m. — Vargyas.

Ak - kor ö - rül a med - ve, Mi - kor ne - ki jó ked - ve,
 Ma - ga jár - ja, ma - ga jár - ja. ma - ga fu - ru - lyál - ja.
 Az ún. „medvejáték” dallama.

39

Ungri. Tantz. 1689.

Szabolcsi B. : A XVII. század magyar világi dallamai. 69. sz.

40

Palóc oldaltánc

Fine

Réthei Prikkel Marián : A magyarság táncai. 202—203. lap.

41

Egerészótánc

M.F. 2617b. Kunszentmiklós. — Lajtha.

$\text{♩} = 126$

Fine

D.C.al Fine

Előadta cigány-hegedűs.

42

Seprőtánc

♩ = 141

Hegymeg, Borsod m. — Seemayer.

Ku - ko - ri - ca esősznek állt a

E - gyik tör - te má - sik tisz - tí - tot - ta tot - ta.

Rí - va szé - di a kis - lány a ba - bot, ba - bot,

Mert ne - ki ja jól be - ra - kott ra - kott.

43

Szőlőtaposótánc

Váralja, Tolna m. — Lugossy—Gönyey

(36b, c, és 43-at lásd : Lugossy E.—Gönyey S.: Magyar néptáncok. Bp. 1947.)
 35. hangszerezen más ritmusú — logikusabb — mint szöveggel, nyilván ez is

utólagos ráhúzás. 36b-ben — bár a gyűjtők nem jelzik — nyilván hangszer-játékra ráénekelte formát kell látnunk, a végén a hangszeres figurációra, már nem volt szöveg.

Az utolsó (43. pl.) emlékeztet bizonyos betlehemes dallamokra is. Egyes betlehemes-énekek valóban egészen közel állanak a fentiekhez s általában a dudazenéhez, annál inkább, mert azokban még több az apró motívumok ismételtetése. (Például a MNT II. 501. sz., vagy 466—467., illetve a 487—488. és 495. lapon levők és hasonlók.¹² A duda karácsonyi templomi használata ezt a kapcsolatot teljesen valószínűsíti.

Az előbbi, tipikus hexakord-dallamokon kívül találunk bonyolultabb, hangszer-szerűbb táncdarabokat is, ilyenek az alábbiak. (Meg kell jegyeznem azonban, hogy nem mindnek vitán felüli a magyar eredete. 46—47.-t lejegyezte Vargyas.)

44

Cigánytánc

♩ = 126—132

M. F. 2769a. Monor. — Lajtha.

ta - da ta-da-da etc.

¹² Erről a típusról lásd még VARGYAS: Les mélodies des jeux hongrois de Noël. Folia Ethnographica 1950, 97. lap, és 4ab, 5ab, 6ab, 7—8. sz. példákat.

45

Sima sebes

464 M.F. 3702b. Nyárádremete, Maros-Torda m. — Bartók.

The musical score for "Sima sebes" is written in G major and 6/8 time. It consists of eight staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 6/8 time signature. The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. There are several triplet markings (3) and a quintuplet (5) throughout the piece. The score ends with a double bar line and repeat dots.

46

Keresej

M. F. 4155c. Gyimesközéplok. -- Dincsér (Vargyas).

$\text{♩} = 108$

etc.

47

Korobjászka

M. F. 4154b. Gyimes. — Dincsér (Vargyas).

$\text{♩} = 150$

D.C. dal ⊕ bis

48

Simonfa, Somogy m. — Zámbó.

Fine

D.C. al Fine

Lásd Somogyi táncok 241. lap, 41. sz. „Dudatáne”-nak nevezték, de gyors csárdást jártak rá. Hegedűn adták elő.

A simonfai hegedű-dallam motívikája — bár mollban — mégis kétségtelenül elárulja dudából való származását, akárcsak elnevezése. A 44. sz. énekelt dallam ugyan, mint a hangok alá írt szótagok elárulják, de ez csak a cigányok egy igen jellegzetes előadási technikájára mutat. Énekhangon, szöveg nélkül, hangszeres cifrázatokkal adják elő a tánc kísérő zenéjét, amit a többiek kórusban „brugózva” — két ajkuk között püffögő hangot

adva — kísérnek, bonyolult ritmusokkal. Ez tehát lényegében hangszeres dallam. Az itt jelzett „cigánytánc” többnyire magyar verbunkosjellegű tánc, melynek zenéje igen heterogén, sok magyar eredetű is van közte. A 45—46. gyimesi csángó hegedűs darabja. (A gyűjtő nem jelezte a hegedű hangolását, sem eredeti hangmagasságát.)

Dudamotívumok áttétele hegedűre nem áll példa nélkül a Kárpát-medencében. BARTÓK hasonló fejlődést állapít meg a máramarosi hangszeres táncdarabokban.¹³

Mindez a dudamotivikában gyökerező táncanyag aránylag kis számú, és többségében nem is a legjelentősebb táncdalainkat foglalja magába. Van azonban a dudazenének olyan hatása is, ami már nagyobb jelentőségű minőségileg és mennyiségileg egyaránt. Ez pedig táncdarabjaink úgynevezett „figuráiban” mutatkozik. Igen sok táncdarabban találunk egy vagy több, felismerhetően zárt formájú dallam után olyan figurációt, ami már semmiképpen sem emlékeztet kötött formájú dalra. Ezek szinte kivétel nélkül dur motívumok, még moll dallamok után is, néha egészen a duda-aprāja szellemében: illetve annak hegedűre áttett formájában, ahogy a duda-utánzásokban láthattuk. Sokszor már stilizáltabb formában jelentkezik, a hegedű lehetőségeinek megfelelően írva körül a 2. és 3. fokot, illetve azoknak domináns- és tonika-jellegét funkciós jelentőségű futamokkal emelik ki. De még a skála-szerű, az alsó dominánsig kanyarodó futamokban is fel lehet ismerni az aprāja-jellegű figurációt.

49 Verbunk

M. F. 2617a, 2618. Kunszentmiklós. — Lajtha.

¹³ Volksmusik der Rumänen von Maramures. München, 1923, XXI. lap, és „Tanzweisen von freier Form”, No 136—163.

D.C. dal 8-al \diamond

D.C.

*

Ennek a darabnak szöveggel énekelt változata is utólagos ráhúzás lehet. Erre vallanak az énekelt forma nagyon is hangszeres kadenciái, valamint szokatlan formája is. Maga a „dallamrész” eredetileg szöveges dallam lehetett abból a típusból, melybe a „Hogyan tudtál rózsám idejönni” — Pt. 363. sz. — is való.

50

Sarkantyús

M.F. 1160b. Marosvásárhely. — Veress (Deutsch).

$\text{♩} = \text{cca } 176$

The image displays a musical score for a piece titled "A DUDA HATÁSA A MAGYAR NÉPI TÁNCZENÉRE" (The Influence of the Dudu on Hungarian Folk Dance Music), page 285. The score is written in D major (two sharps) and 2/4 time, consisting of ten staves of music. The notation includes various rhythmic patterns, such as eighth and sixteenth notes, and rests. A section of the music is marked "(figura)" and includes a triplet of eighth notes. The score concludes with a final cadence.

This page contains ten staves of musical notation, all in G major (one sharp) and 3/4 time. The notation is as follows:

- Staff 1: Treble clef, starts with a quarter rest, followed by a series of eighth and sixteenth notes.
- Staff 2: Treble clef, begins with a sixteenth-note triplet, followed by eighth and sixteenth notes.
- Staff 3: Treble clef, continues with eighth and sixteenth notes.
- Staff 4: Treble clef, continues with eighth and sixteenth notes.
- Staff 5: Treble clef, continues with eighth and sixteenth notes.
- Staff 6: Treble clef, features a trill (tr) on the first note, followed by eighth and sixteenth notes.
- Staff 7: Treble clef, continues with eighth and sixteenth notes.
- Staff 8: Treble clef, continues with eighth and sixteenth notes.
- Staff 9: Treble clef, includes a fermata (f) over the first note, followed by eighth and sixteenth notes.
- Staff 10: Treble clef, continues with eighth and sixteenth notes.

(figura)

51

M.F. 2779b. Méra, Kolozs m. — Balabán (Deutsch).

Musical score for Vargyas Lajos, page 288. The score consists of 12 staves of music in G major. It features various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and complex figures with triplets, quintuplets, and sextuplets. The word "(figura)" is written above the sixth staff.

52

Marosszéki keringő

M.F. 1528b. Gyergyóújfalu. — Molnár (Bartók).

$\text{♩} = 116$

Interludium

A gyűjtő „közjáték”-nak jelezte a figurációt.

53 Sűrű tempo
♩ = 96—126—138

Gr. 83/B/c. Szék, Szolnok-Doboka m.— Lajtha.

Lásd : Lajtha L. : Széki gyűjtés, Bp. 1954., 5. sz.

Az a tény, hogy még moll dallamok után is durban jelentkezik a figuráció, a duda-aprája élénken továbbélő emlékééről tanúskodik. Ilyen dallam utáni figura igen sok van táncdarabjainkban. A számításba nem vehető, különleges típusokat nem számítva, az átnézett 292 dallam közül 39-ben található, ami 13,4%-ot jelent, vagyis kb. minden nyolcadik hangszeres táncdarab ilyen. (Lásd pl. Lajtha: Kőrispataki gyűjtés 5. sz. 15. jegyzet, 16. sz., 18. sz. és 18. jegyzet, 42. sz., Széki gyűjtés 14. sz.-t.)

Itt merült fel a XIX. századi verbunkos-zene hasonló jelenségének kérdése. A verbunkosok úgynevezett „dísze”, virtuózan figurált közjátéka nyilván ugyanebből a hagyományos gyakorlatból származik. A verbunkos első mesterei, a nagy primások, elsősorban Bihari, nyilván hagyományos anyagot játszottak. Később, a verbunkos-komponisták, Lavotta, Csermák, Rózsavölgyi már átköltötték, átstilizálták ezt a gyakorlatot. Ezekben a műzenei darabokban, illetve azok virtuóz közjátékaiban érte el a dudások szerény „aprózása” legszebb kivirágzását.

